

Relationship between Economic Development and Democracy in the World

Amene Abbasi^{1*}

1*. Assistant Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran
(Corresponding Author); ameneh.abbasi@pnu.ac.ir

Original Article

Abstract

Background and Aim: This study aimed to analyze the hierarchical relationship between economic development and democracy worldwide. Given the intricate and dynamic nature of modern societies, governments face an array of complex issues that demand collaborative resolution with their citizens. Observations indicate that citizens are more inclined to collaborate with their governments when they perceive them as autonomous and democratic.

Methods and Data: This study employed secondary data analysis, utilizing data from the seventh wave of the World Values Survey (WVS) conducted in 2021. The study examined the influence of economic development on democracy across 48 countries, with a sample size of 69,578 respondents. To test the hypotheses, statistical techniques such as one-way analysis of variance and Pearson's correlation coefficient were applied, along with hierarchical regression for assessing the research model.

Findings: The study reveals a positive and significant correlation between economic development and socio-economic status. Furthermore, there is a positive and significant relationship between socio-economic status with social trust and life satisfaction. These factors—trust, autonomy, and satisfaction—are also strongly correlated with the democratic principles. Hierarchical regression analyses also indicate democracy is directly influenced by the social trust, autonomy, life satisfaction, socio-economic status and economic development, collectively accounting for an 11% variance in democracy.

Conclusion: Economic development influences democracy not just directly, but also indirectly by contributing to the cultural shifts within societies, which in turn can promote democratic progress.

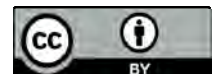
Keywords: Economic development, Democracy, Life satisfaction, Autonomy, Social trust, Socio-economic status.

Key Message: The relationship between economic development and democracy in modern societies is a multidimensional and complicate. Raising the level of economic development and achieving a stable economic position impacts the quality of life of its citizens and has led to the promotion of civil culture, which in turn leads to the improvement of the level of democracy within the society.

Received: 29 June 2023

Accepted: 21 October 2023

Citation: Abbasi, A. (2023). Relationship between Economic Development and Democracy in the World. *Journal of Social Continuity and Change*, 3(1), 81-102. <https://doi.org/10.22034/JSCC.2023.20270.1080>

Extended Abstract

Introduction

It is worth mentioning that many debates have arisen over whether democracy leads to economic development and whether economic development leads to democracy. Many researchers, in order to test these debates, have conducted studies across various societies, with one group studying the impact of economic development on democracy and another group, contrary to the first, examining the effect of democracy on economic development (Ramaswamy & Cason, 2003:4).

Despite the significant debates raised by the second group, who believe in the impact of democracy on economic development and have conducted important research to verify their view, fewer studies have been conducted to examine the influence of economic development on democracy. Therefore, the question arises: "Does economic development also influence democracy?" and "Can we expect that with an increase in the level of economic development in societies, we will also witness an increase in democracy?"

Methods and Data

This research is a form of secondary analysis. It is based on data from the seventh wave of the World Values Survey (WVS), conducted in 2021. Accordingly, 48 countries with a total of 69,578 individuals were selected for analysis in this project.

Findings

As the statistics indicate, the independent variable of economic development significantly impacts the intermediary variable of social class (sig = 0.001). Additionally, the social class variable significantly affects trust (sig = 0.001), life satisfaction (sig = 0.001), and individual autonomy (sig = 0.001). Also, there is a positive and significant relationship between trust (r = 0.09), autonomy (r = 0.24), and life satisfaction (r = 0.16) with democracy.

Table 1- Independent Variable Elements in the Equation for Predicting Democracy

Step	Variable	B	Beta	T-test	Sig.
1	Economic development	3.652	0.413	18.930	0.001
2	Autonomy	1.070	0.357	16.458	0.001
3	Life satisfaction	0.096	0.114	5.461	0.001
4	Trust	0.080	0.081	3.880	0.001

Table 1 presents the multivariate analysis of independent variables predicting the democracy variable. Here, all independent variables were entered into the equation step by step, and the variables of economic development, trust, autonomy, and life satisfaction remained in the equation. Overall, these variables predict 25% of the changes in the dependent variable of democracy ($R^2 = 0.250$).

Based on the path model, it can be stated that among the indicators included in the model, the greatest direct impact on democracy is exerted by the variable of economic development. As the path coefficient indicates, the economic development variable entered the model in the first stage. The Beta weight for this variable at the stage of direct entry is (Beta = 0.413). This variable also has the greatest indirect and total effect on the democracy variable.

The direct, indirect, and total effects of the independent and intermediary variables on the democracy variable are shown in Table 2.

Table 2- *Direct, Indirect, and Total Effects of Independent and Intermediary Variables on Democracy*

Variable	Direct Effect	Indirect Effect	Total Effect
Economic development	0.41	0.18	0.59
Autonomy	0.35	-	0.35
Life satisfaction	0.11	-	0.11
Trust	0.080	-	0.080
Social class	-	0.07	0.07

Conclusion and Discussion

The results of this research align with the views of Ronald Inglehart. Inglehart believes that a more equitable distribution of income and the presence of a middle majority reduce political violence and harsh confrontations. Democracy emerged when power shifted into the hands of the bourgeoisie.

It is then believed that economic development does not necessarily lead to democracy on its own. The results suggest that political culture may serve as a key link between economic development and democracy. The level of a country's economic development is directly related to a set of characteristics known as civic culture.

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

All ethical considerations, including confidentiality, trustworthiness, citation accuracy, adherence to ethical data collection standards have been taken into account by the researcher.

Funding

All financial resources and expenses for the research and publication of the article were covered by the author, and no financial support was received.

Authors' Contributions

The article is based on the author's research work, and no one other than the author has contributed to it.

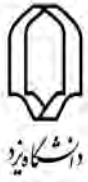
Conflicts of Interest

This paper does not conflict with any personal or organizational interests.

Author's ORCID:

Amene Abbasi: <https://www.orcid.org/0000-0001-7322-0790>

مطالعه رابطه توسعه اقتصادی و دموکراسی در سطح جهان

آمنه عباسی^{*۱}

۱- استادیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول): ameneh.abbasi@pnu.ac.ir

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه و هدف: به دلیل ماهیت بسیار پیچیده و در حال تغییر جوامع امروزی، دولت‌ها با مسائل بسیار پیچیده و متنوعی روبرو می‌شوند که به‌تنهایی قادر به رفع آن‌ها نیستند و در این راستا نیازمند مشارکت عموم شهروندان خود هستند. وضعیت جوامع نیز نشان داده که شهروندان تنها زمانی حاضر به همکاری با دولت‌های خود می‌شوند که آن دولت را برآمده از خود و دموکراتیک بدانند. هدف اصلی این مقاله، مطالعه سلسله‌مراتبی رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی در سطح جهان است.

روش و داده‌ها: در این مقاله با استفاده از تحلیل ثانویه داده‌های حاصل از موج هفتم پروژه بررسی ارزش‌های جهانی (WVS) که در سال ۲۰۲۱ انجام شده، تأثیر توسعه اقتصادی بر دموکراسی در بین ۴۸ کشور و با تعداد نمونه ۶۹۵۷۸ نفر مورد مطالعه قرار گرفت. از تحلیل واریانس یک‌طرفه و ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیات و رگرسیون سلسله‌مراتبی برای سنجش مدل تحقیق استفاده شد.

یافته‌ها: براساس یافته‌ها، بین متغیرهای توسعه اقتصادی با طبقه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین طبقه اجتماعی با اعتماد و رضایت از زندگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی نیز با دموکراسی رابطه مثبت و معنی‌داری دارند. نتایج رگرسیون سلسله‌مراتبی نشان داد که متغیر وابسته دموکراسی مستقیماً تحت تأثیر متغیرهای اعتماد، استقلال فردی، رضایتمندی، طبقه اجتماعی و توسعه اقتصادی است و در مجموع این متغیرها توانسته‌اند ۱۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند.

بحث و نتیجه‌گیری: توسعه اقتصادی به‌عنوان متغیر اثرگذار بر دموکراسی، به‌تنهایی تعیین‌کننده تحولات دموکراتیک جوامع نبوده، و به‌واسطه اثراتی که بر تغییرات فرهنگی جوامع دارد می‌تواند بر رشد دموکراسی اثرگذار باشد.

واژگان کلیدی: توسعه اقتصادی، دموکراسی، رضایت از زندگی، استقلال فردی، اعتماد اجتماعی، طبقه اجتماعی

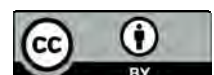
پیام اصلی: رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی در جوامع جدید، رابطه‌ای چندبعدی و پیچیده است. بالا بردن سطح توسعه اقتصادی و قرار دادن جامعه در جایگاه امن اقتصادی، بر بالا رفتن کیفیت زندگی شهروندان اثرگذار بوده و منجر به ارتقای فرهنگ مدنی در جامعه گردیده که همین تغییرات، منجر به ارتقای سطح دموکراسی در جامعه می‌گردد.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۸

ارجاع: عباسی، آمنه (۱۴۰۳). مطالعه رابطه توسعه اقتصادی و دموکراسی در سطح جهان، تداوم و تغییر اجتماعی، ۳(۱)، ۱۰۲-۸۱.

<https://doi.org/10.22034/JSCC.2023.20270.1080>

مقدمه و بیان مسأله

دموکراسی را می‌توان به‌عنوان واژه مشروعیت‌بخش رژیم‌های سیاسی سراسر جهان در آخر قرن بیستم دانست (نش، ۱۳۹۱: ۲۵۵). اگرچه ریشه واژه دموکراسی به دولت‌شهرهای یونان باستان بازمی‌گردد، اما در استفادهٔ امروزی از آن، نوعی مفهوم مدرن نهفته است که از قرن‌های هجده و نوزده به بعد مورد توجه قرار گرفته است (سجادی، ۱۳۸۹: ۲۴). امروزه دموکراسی به‌عنوان نوعی سیستم حکمرانی تعریف می‌شود که در آن حق رأی دادن و تغییر حکومت برای افراد وجود دارد و این دموکراسی هم با ایدئولوژی و هم با ساختار قابل تعریف است (Ramaswamy & Cason 2003:4-5).

دو دهه بعد از دهه ۱۹۷۰ ما شاهد چیزی موسوم به موج سوم دموکراتیزه‌شدن بودیم (Huntington, 1991). با پایان سال ۱۹۹۰ حدود ۶۰ کشور شاهد انتقال به دموکراسی بوده‌اند و حدود ۴۵ درصد از کشورهای مستقل، کشورهای دموکراتیک هستند (Huntington, 1991: 25-26). با پایان دهه ۱۹۹۰، درصد کشورهای دموکراتیک با انتخابات باز، منصفانه و رقابتی به بالای ۶۰ درصد افزایش یافته است (Huntington, 1997; Potter et al. 1997). مردم این روزها در سطح دنیا نسبت به دوره‌های زمانی گذشته، بیشتر احتمال دارد که تحت حکومتی دموکراتیک زندگی کنند.

رشد سریع جوامع مدنی ملی و فراملی در سال‌های اخیر به این معناست که کنشگران بیشتری در این جوامع خواستار دموکراسی هستند و این مسئله، اجتناب از سیاست‌های دموکراتیک را برای دولت‌ها مشکل ساخته است (Ramaswamy & Cason 2003:5). در حدود نیم قرن گذشته، مطالعه نیمه‌تجربی لیپست (۱۹۵۹) نظریهٔ نوسازی را رسماً آغاز نمود و چیزی را ایجاد کرد که به‌صورت نوعی درک سیاست‌های مقایسه‌ای مطرح شد: وی بر این باور بود که توسعهٔ اقتصادی منجر به دموکراسی می‌شود. از زمان لیپست (۱۹۵۹؛ ۱۹۶۰) مطالعات متعددی برای بررسی رابطهٔ بین توسعهٔ اقتصادی و دموکراسی صورت گرفته است. بیشتر مطالعات تجربی اولیه، باور به این دارند که توسعهٔ اقتصادی منجر به ارتقای دموکراسی می‌گردد (Acemoglu et al. 2008; Przeworski, 1991; Robinson, 2006). البته لازم به ذکر است که مباحثات بسیاری بر این اساس صورت گرفته که آیا دموکراسی منجر به توسعهٔ اقتصادی می‌شود و یا برعکس آن، توسعهٔ اقتصادی منجر به دموکراسی می‌شود. محققان بسیاری برای آزمون مباحثات مطرح شده، به تحقیق در عرصهٔ جوامع مختلف پرداخته و گروهی به مطالعهٔ تأثیر توسعهٔ اقتصادی بر دموکراسی و گروهی نیز برخلاف گروه اول، به مطالعهٔ تأثیر دموکراسی بر توسعهٔ اقتصادی پرداخته‌اند (Ramaswamy & Cason 2003:4).

براساس باور اندیشمندان گروه اول، نوعی همخوانی کارکردی بین اقتصاد توسعه یافته و سیاست دموکراتیک وجود دارد، به‌نحوی که همگام با هم ظاهر شده و ادامه حیات می‌دهند (Boix, 2003: 5). در این دیدگاه، افزایش دموکراسی به‌عنوان نتیجهٔ طبیعی توسعهٔ اقتصادی در نظر گرفته می‌شود (Moore, 1966: 418). علی‌رغم مباحثات مهم مطرح شده توسط گروه دوم، که باور به تأثیر دموکراسی بر توسعهٔ اقتصادی داشته و در این راستا برای راستی‌آزمایی دیدگاه خود تحقیقات مهمی را انجام داده‌اند؛ مطالعات کمتری صورت گرفته که به بررسی تأثیرگذاری توسعهٔ اقتصادی بر دموکراسی پرداخته باشند. لذا این سؤال مطرح می‌شود که «آیا توسعهٔ اقتصادی نیز بر دموکراسی تأثیرگذار است؟» و «آیا می‌توان انتظار داشت که با افزایش سطح توسعه‌یافتگی اقتصادی جوامع، شاهد افزایش دموکراسی نیز باشیم؟» و اگر که پاسخ به این سؤالات مثبت است این سؤال مطرح می‌شود که «نحوهٔ اثرگذاری توسعهٔ اقتصادی بر دموکراسی به چه صورت است؟» و «چه عواملی در این فرآیند اثرگذاری تأثیر داشته و نحوهٔ تأثیرگذاری آن‌ها به چه صورت است؟». این‌ها سؤالاتی هستند که در این پژوهش به دلیل اهمیت بالای آن، به‌دنبال پاسخ‌گویی به آن‌ها هستیم.

مروری بر مطالعات پیشین

در ارتباط با ارتباط بین توسعه و دموکراسی، پاره‌ای مطالعات در داخل و خارج از ایران صورت گرفته است که ارتباط بین این دو متغیر را مورد بررسی قرار داده‌اند. در ادامه به اختصار، به تعدادی از مهم‌ترین مطالعات صورت گرفته در این حوزه اشاره می‌شود.

از بین مطالعات داخلی، بشیریان، نیکوقدم و خوشنودی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی اثر توسعه اقتصادی بر دموکراسی در چارچوب نظریه نوسازی» و با استفاده از متغیرهای درآمد سرانه، نرخ شهرنشینی، دسترسی به آموزش و صنعتی‌شدن، به این نتیجه رسیده‌اند که این متغیرها اثر معنی‌داری بر دموکراسی ندارند. اما در صورتی که توسعه اقتصادی با استفاده از یک شاخص ترکیبی وارد الگو شود، اثر مثبت و معنی‌دار توسعه اقتصادی بر دموکراسی نمود پیدا می‌کند.

شیری (۱۳۹۷) در پژوهشی دیگر با عنوان «سیاست دموکراتیک و عوامل مؤثر بر آن (تحلیل ثانویه داده‌های جهانی با رویکرد تطبیقی میان‌کشوری)»، به این نتیجه رسیده است که در بین متغیرهای اقتصادی، اثر درآمد سرانه بر شاخص دموکراسی مثبت و البته غیرمستقیم، و اثر درآمدهای رانته منفی و ضدموکراتیک است. سازه‌های مدرنیزاسیون، سرمایه اجتماعی و فرهنگ دموکراتیک نیز به مثابه متغیرهای اجتماعی، اثرات تعیین‌کننده‌ای بر شاخص دموکراسی دارند، اگرچه تأثیر مدرنیزاسیون غیرمستقیم بوده و با واسطه در تسهیل و تقویت روندهای دموکراتیک ایفای نقش می‌کند.

شادلو و آخوندزاده (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تأثیر توسعه اقتصادی، آموزش و برابری جنسیتی بر شاخص دموکراسی در کشورهای اوپک»، براساس نتایج برآورد مدل، و با استفاده از معیارهای اندازه‌گیری توسعه اقتصادی؛ تولید ناخالص داخلی سرانه و مصرف انرژی سرانه، اولی دارای رابطه منفی و دومی دارای رابطه مثبت با شاخص دموکراسی است. حضور سیاسی زنان در پارلمان نیز دارای ارتباطی مستقیم با دموکراسی است. همچنین نتایج این تحقیق تأییدی بر رابطه معکوس میان درآمدهای نفتی و سطح دموکراسی و آزادی‌های سیاسی موجود در کشورهای نفت‌خیز اوپک است.

بی‌زبان (۱۳۹۶) در پژوهشی دیگر با عنوان «تحلیل تطبیقی موانع گذار به دموکراسی در خاورمیانه»، به این نتیجه رسیده است که برای کشورهای مصر، لیبی، یمن و سوریه، جامعه مدنی ضعیف، حاکمیت فرهنگ سیاسی خودسالار و توسعه‌نیافتگی اقتصادی و همچنین مصالحه‌ناپذیری نخبگان سیاسی، از مهم‌ترین موانع در دو سطح خرد و کلان برای گذار به دموکراسی در این جوامع بوده است. صادقی و همکاران (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی اثرات فضایی فاصله جغرافیایی و تجارت خارجی بر دموکراسی در کشورهای منتخب اسلامی: رویکرد اقتصادسنجی فضایی»، به این نتیجه رسیده‌اند که تجارت خارجی اثر مثبت و معنی‌داری بر دموکراسی داشته است، ولی رشد اقتصادی اثر معنی‌داری بر دموکراسی نداشته است. همچنین نتایج این مطالعه، اثرات فضایی تجارت و مجاورت جغرافیایی بر بهبود سطح دموکراسی را تأیید می‌کند.

همچنین در بین مطالعات خارجی، می‌توان به مطالعه افنوگلو و ازگون^۱ (۲۰۲۱) با عنوان «توسعه اقتصادی و دموکراسی در اقتصادهای در حال ظهور»، اشاره کرد. براساس نتایج این مطالعه، توسعه اقتصادی سطح دموکراسی را افزایش می‌دهد. در پژوهش چیسادزا و بیتنکورت^۲ (۲۰۱۹) با عنوان «توسعه اقتصادی و دموکراسی: فرضیه نوسازی در جنوب صحرای آفریقا»، محققان به این نتیجه

2- Efeoğlu & Azgün

1- Chisadza & Bittencourt

رسیده‌اند که مقدار درآمد ناشی از سرمایه، به‌عنوان یکی از متغیرهای تشکیل‌دهنده توسعه اقتصادی، بین سال‌های ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۰ برای جنوب صحرای آفریقا، رابطه منفی با دموکراسی داشته است؛ اما زمانی که شاخص توسعه اقتصادی براساس دیدگاه لیپست و به‌صورت ترکیبی ساخته می‌شود، تأثیر مثبت و معنی‌داری بر دموکراسی دارد.

بالاف^۱ (۲۰۱۴) نیز در پژوهشی با عنوان «مدل‌های در حال ارتقای دموکراسی: نمونه اثرات تأخیری توسعه اقتصادی، تحصیلات، و برابری جنسیتی»، به این نتیجه رسیده است که توسعه اقتصادی بر دموکراسی اثرات طولانی‌مدت تأخیری دارد، تحصیلات نیز فارغ از زمان، اثرات مستمری دارد، و برابری جنسیتی بیشترین تأثیر ثابت را در کوتاه‌مدت دارد.

رابینسون^۲ (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان «توسعه اقتصادی و دموکراسی»، رابطه بین این دو متغیر را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که توسعه اقتصادی اثر علی بر دموکراسی ندارد. همچنین براساس یافته‌های این مطالعه، مقدار درآمد ناشی از سرمایه و دموکراسی با یکدیگر رابطه دارند.

براساس نتایج حاصل از مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته در ارتباط با رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی، توسعه اقتصادی رابطه مثبتی با دموکراسی در سطح کشورهای دنیا دارد. البته تعداد معدودی از این مطالعات نیز این رابطه را منفی تشخیص داده و یا اینکه آن را معنی‌دار تشخیص نداده‌اند. به‌عنوان مثال، مطالعه بشیریان، نیکوقدم و خشنودی (۱۴۰۰) نشان داده که توسعه اقتصادی صرفاً زمانی معنی‌دار است که با استفاده از یک شاخص ترکیبی وارد الگو شود؛ و در غیر این‌صورت رابطه معنی‌دار نیست. پژوهش چیسادزا و بیتنکورت (۲۰۱۹) نیز این رابطه را منفی تشخیص داده و زمانی که شاخص به‌صورت ترکیبی ساخته شود، تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. این امر نشان از آن دارد که رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی، رابطه‌ای پیچیده و چندبعدی بوده و به سادگی و به صورت تک‌خطی نمی‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. عدم توجه به این مسئله به‌عنوان یک خلاء، در بین مطالعات داخلی و خارجی قابل مشاهده بوده و لذا این مطالعه تلاش کرده که با بررسی سلسله‌مراتبی رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی، و لحاظ نمودن نقش واسطه‌ای سایر عوامل اثرگذار بر این رابطه، در جهت پر نمودن این خلاء علمی گامی بردارد.

چارچوب نظری

از دهه ۱۹۹۰ شاهد نفوذ موج جدیدی از دموکراسی به صحنه روابط بین‌الملل هستیم که خود را به شکل نظریه‌های صلح دموکراتیک، دموکراتیزاسیون، نظم و نوین و غیره نشان داد. یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخه‌های این گروه از نظریات، نظریه دموکراسی جهان‌وطنی دیوید هلد^۳ است. هلد در این دیدگاه به دنبال آن است که پروسه‌های دموکراتیک ذاتاً ملی را در متنی از سازکارهای موجود در سازمان‌های بین‌المللی و حتی عرصه‌های روابط میان دولت‌ها جاری سازد. وی در این دیدگاه، جهانی‌شدن را انتقال جهان به یک فضای اجتماعی واحد می‌داند. از نکات کلیدی دیدگاه هلد، دموکراسی در جهان در حال جهانی‌شدن است. در اینجا جهانی‌شدن هم تهدید و هم فرصتی برای دموکراسی است. بنا بر نظر هلد، در جهانی که در حال جهانی‌شدن است، ادامه حیات دموکراسی از طریق واحد ملت-دولت ممکن نبوده و گسترش دموکراسی در حوزه بین‌المللی امری ضروری است. دولت‌ها توانایی و ظرفیت کمی برای نفوذ در تصمیماتی دارند

2- Balaev

3- Robinson

4- David Held

که توسط شرکت‌های چندملیتی گرفته می‌شود و تأثیر زیادی بر ارزش‌های رایج، چشم‌اندازهای اشتغال و دیگر حوزه‌ها در داخل حکومت دارد. برای هلد، این مسائل بزرگترین چالش سیاسی و اخلاقی جهانی شدن بوده و جهت حل آن‌ها باید به سمت جهان‌وطن‌گرایی و جهان‌میپنی حرکت کرد (طلاهایی، ۱۳۸۶).

دوناتلا دل‌پرتا^۱ از دیگر جامعه‌شناسان برجسته‌ای است که در دیدگاه‌ها و نظریات خود، به بحث دموکراسی و انواع آن پرداخته است. وی دموکراسی را در دیدگاه خود، به انواع دموکراسی لیبرال، دموکراسی مشارکتی، دموکراسی شورایی، دموکراسی شورایی-مشارکتی تقسیم می‌کند. همچنین به باور او، جنبش‌های اجتماعی می‌توانند به‌عنوان مروج دموکراسی عمل نمایند. وی مزایای جنبش‌های اجتماعی را برای رشد دموکراسی یادآوری نموده و معتقد است که جنبش‌های اجتماعی گزینه‌های دیگری برای مشارکت فراتر از انتخابات فراهم می‌کنند. بحران مالی، جهانی‌سازی اقتصادی و تقویت سیاست‌های نئولیبرالی، چالش‌های جدی برای برداشته‌های سنتی از دموکراسی هستند. با این حال، فرصت‌های جدیدی در حال ظهور است که چشم‌اندازهای جایگزینی را برای آینده دموکراسی پیشنهاد می‌کند.

از نظر دل‌پرتا، حق رأی و انتخابات نقش مهمی در تعریف دموکراسی لیبرال ایفا می‌کنند؛ به‌ویژه در گذار از تعاریف هنجاری به تعاریف رویه‌های از دموکراسی. از این رو، حکومت‌هایی که حق رأی را برای همه شهروندان تضمین می‌کنند، دموکراتیک هستند. البته دموکراسی لیبرال تنها بر مشروعیت انتخابات متکی نبوده و در نتیجه عبارت «در دموکراسی اکثریت برنده است» درست نیست. در دموکراسی‌های لیبرال، قدرت اکثریت را بر حسب قانون و قوانین اساسی کنترل قضایی می‌کنند و اقلیت‌ها از طریق قانونی کردن برخی حقوق، محافظت می‌شوند.

شکل دوم دموکراسی که وی به آن اشاره می‌کند، دموکراسی مشارکتی است. از نظر او، این مدل از دموکراسی، به‌دنبال برقراری دموکراسی بر محور مشارکت فردی است که با داشتن دو هدف اصلی کنترل می‌شود؛ اول این که سهم فرد در تصمیمات فردی-اجتماعی تعیین‌کننده کیفیت و جهت زندگی اوست و دیگر این که جامعه برای ترغیب استقلال افراد و آماده‌سازی رسانه‌ها برای مشارکت عمومی، سازماندهی می‌شود. در واقع، دموکراسی مشارکتی خواهان آزادی بیان و حق مشارکت در تصمیمات جمعی است.

شکل سوم دموکراسی، دموکراسی شورایی است که در تقابل با مدل دموکراتیک لیبرال به وجود آمده است. در این نوع از دموکراسی به شکل‌های مختلف، بر اهمیت ارتباط تأکید شده است. در این نوع از دموکراسی، همه شرکت‌کنندگان باید تصمیمات را تصویب کنند. این روش، شیوه‌ای برای رسیدگی به مجادله‌ها از طریق گفت‌وگوست و هدف، رسیدن به اجماعی انگیزشی عقلانی است که ناشی از استدلال‌هایی است که برای همه متقاعدکننده است.

چهارمین مدل دموکراسی یعنی شورایی مشارکتی، از برخی انتقادات از مفهوم مشورت به وجود آمده است. در این مدل، خواهان تشکیل حوزه‌های عمومی هستند که در آن‌ها با شرایط برابر و شفافیت، فرایندی ارتباطی مبتنی بر استدلال، بتواند اولویت‌های فردی را دگرگون کرده و به تصمیماتی برسد که در جهت مصلحت عام هستند. در واقع در این شکل از دموکراسی، تأکید بر این است که همه شهروندان باید در این فرآیند وارد شده و بتوانند صدا و عقاید خود را بیان کرده و در واقع، مشورت در میان شهروندان، آزاد و برابر انجام می‌شود. (دل‌پرتا، ۱۳۹۷).

1- Donatella Della Porta

ادبیات نظری دموکراتیزه شدن وسیع است. به‌ویژه مجموعه دیدگاه‌هایی که نیروهای دموکراتیزه‌شدن را به سمت عوامل اجتماعی-اقتصادی درون جامعه سوق می‌دهند. بنا بر نظر یکی از دیدگاه‌های مسلط در ادبیات دموکراتیزه‌شدن، توسعه اقتصادی در نهایت منجر به دموکراسی خواهد شد (Bunce, 2000; Geddes, 1999). لیپست^۱ (۱۹۵۹) به‌عنوان یکی از اولین نظریه‌پردازان این حوزه، بر این باور بود که جهت تحقق دموکراسی، توسعه اقتصادی شرط لازم و ضروری به شمار می‌رود. وی در دیدگاه خود بر پاره‌ای از عوامل تأکید دارد؛ که شامل ثروت، آموزش، گسترش شهرنشینی و افزایش صنعتی‌شدن است. این دیدگاه که در چارچوب نظریات نوسازی مطرح شده است، در ادامه توسط نظریه‌پردازانی از قبیل بارو^۲، هانتینگتون^۳، اپستین^۴، گلايسر^۵، لاندراگان^۶ و پول^۷ نیز ادامه پیدا کرده است. براساس دیدگاه طرفداران این نظریه، افزایش درآمد و تحصيلات شهروندان در سطح جامعه، منجر به ارتقای تمایل آنها جهت شرکت در سازمان‌های غیردولتی، اتحادیه‌ها و احزاب سیاسی شده، که در نتیجه آن، بر سیاست‌های دولت نیز می‌توانند تأثیرگذار باشند (هانتینگتون، ۱۳۷۳؛ بشیریان، نیکوقدم و خشنودی، ۱۴۰۰).

یکی دیگر از نظریات مهمی که در زمینه رابطه بین رشد اقتصادی و دموکراسی اهمیت بسیاری پیدا کرد، دیدگاه پرزورسکی^۸ و لیمونگی^۹ (۱۹۹۷) است. این دو نظریه‌پرداز، جهت برقراری ارتباط بین رشد اقتصادی و دموکراسی به دو دلیل مهم اشاره می‌کنند: درون‌زایی و برون‌زایی. منظور از درون‌زایی، تلاش کشورهای دموکراتیک جهت شبیه‌سازی خود در حوزه اقتصادی با کشورهای توسعه‌یافته است؛ و منظور از برون‌زایی، افزایش و بقای دموکراسی در کشورهای ثروتمندی است که رشد اقتصادی بالایی دارند. همچنین براساس این دیدگاه، دو شرط لازم و کافی جهت رسیدن به دموکراسی وجود دارد. شرط لازم، شامل این است که حکومت باید از نظر مالی به مردم خود وابسته بوده، و مردم نیز تا حدودی از نظر درآمد مستقل از حکومت باشند. شرط کافی نیز به این اشاره می‌کند که مردم باید از رفاه حداقلی در جامعه برخوردار باشند. براساس این دیدگاه، در صورت نبودن رفاه حداقلی، حکومت از جانب مردم تحمل نشده، و در نتیجه مجبور می‌شود برای برقراری امنیت، به دیکتاتوری سوق پیدا کند (بشیریان، نیکوقدم و خشنودی، ۱۴۰۰).

همان‌گونه که بیان شد نظریات متفاوتی تلاش کرده اند که دموکراسی را مورد بررسی قرار داده و به‌ویژه رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی را بررسی نمایند که به دلیل جامعیت دیدگاه رونالد اینگلهارت، نظریه وی به‌عنوان چارچوب نظری در این مقاله مد نظر قرار گرفته است. از نظر اینگلهارت، تغییرات اجتماعی و اقتصادی مرتبط با نوسازی، نیروی عمده شکل‌دهنده گسترش قابل‌ملاحظه دموکراسی در بلندمدت است. البته روند گذار به دموکراسی، فرایندی ساده و خطی نیست. دموکراسی در مکان‌هایی شکل گرفته و تحکیم می‌شود که شرایط اجتماعی و فرهنگی خاصی در آنها وجود داشته باشد. براساس همین دیدگاه، آنچه که شرایط آن را فراهم می‌سازد، نوسازی است. این روند، فرایند خوداتکایی را ایجاد می‌کند که موجب دگرگونی زندگی اجتماعی و نهادهای سیاسی و رشد مشارکت توده در سیاست شده و در بلندمدت احتمال شکل‌گیری نهادهای دموکراتیک را افزایش می‌دهد. به باور اینگلهارت، در نتیجه فعالیت کشورها در

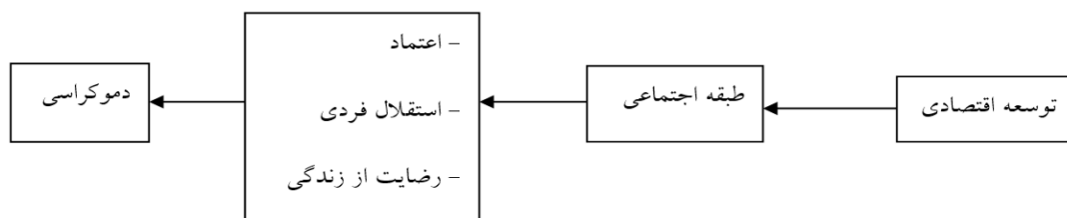
- 1- Lipset
- 2- Barro
- 3- Huntington
- 4- Epstein
- 5- Glaeser
- 6- Londregan
- 7- Poole
- 8- Przeworski
- 9- Limongi

بازارهای جهانی، رشد اقتصادی حاصل می‌شود. سرمایه‌گذاری، بازدهی سرمایه انسانی و ارتقاء نیروی کار برای تولید کالاهای با تکنولوژی پیشرفته، سودهای بیشتری به همراه آورده و طبقه متوسط تحصیلکرده را فربه‌تر می‌سازد؛ هنگامی که طبقه متوسط به اندازه کافی بزرگ و همساز شد، فشارهایی از ناحیه این طبقه برای شکل‌گیری لیبرال دموکراسی که کارآمدترین نظام سیاسی برای جوامع صنعتی توسعه‌یافته است، ایجاد خواهد شد. توسعه اقتصادی به ایجاد تغییرات مهم و دقیقاً قابل پیش‌بینی در سیاست‌ها و فرهنگ جوامع منجر می‌شود.

براساس این دیدگاه، در شرایط مساوی، سطوح بالای توسعه اقتصادی موجب تکوین افرادی می‌شوند که دارای تساهل بیشتری بوده و به دیگران اعتماد بالاتری دارند، افرادی که بر ابراز وجود و مشارکت در تصمیم‌گیری تأکید بیشتری خواهند کرد. البته کسب سطوح بالای سرانه GDP به سادگی به گذار به دموکراسی منجر نمی‌شود. در واقع، ظهور جامعه فراصنعتی، تغییرات فرهنگی و اجتماعی به همراه می‌آورد که به‌طور خاص منجر به آغاز روند دموکراتیک‌شدن می‌شوند. جوامع دانایی‌محور بدون افراد تحصیل‌کرده‌ای که به تفکر مستقلانه عادت دارند نمی‌توانند به‌طور مؤثری کارکرد داشته باشند.

رشد سطوح امنیت اقتصادی، تأکید در حال رشدی بر سندرم ارزش‌های ابراز وجود را به همراه می‌آورد و کسی که به ارزش‌های ابراز وجود اولویت دهد، برای انتخاب آزاد اولویت قائل شده و به انجام فعالیت سیاسی ترغیب می‌شود. رشد تأکید بر این ارزش‌ها به شکل‌گیری فرهنگ اعتماد و تساهل می‌انجامد که در آن افراد ارزش والایی برای آزادی فردی و ابراز وجود قائل شده و جهت‌گیری‌های سیاسی فعالانه‌ای خواهند داشت. این خصایص برای دموکراسی حیاتی هستند و بنابراین نحوه تأثیر رشد اقتصادی بر فرایند دموکراتیک‌شدن را تبیین می‌کنند. این پیوستگی شدید میان نظام‌های ارزشی و سرانه GDP نشان می‌دهد که توسعه اقتصادی به ایجاد تغییرات دقیقاً قابل پیش‌بینی در باورها و ارزش‌های جوامع متمایل است. در واقع براساس این دیدگاه، افزایش سطوح امنیت وجودی به‌طور بنیادی تجربیات دست اول زندگی مردم را تغییر داده و آن‌ها را به تأکید بر اهدافی مانند پیگیری آزادی که از اولویت پایین‌تری برخوردار بودند، رهنمون می‌کند (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۸).

با استفاده از نظریه دموکراسی رونالد اینگلهارت، توسعه اقتصادی به‌عنوان متغیر مستقل و اصلی تحقیق در سطح کشورها، طبقه اجتماعی به‌عنوان متغیر واسطه‌ای در سطح افراد، اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی نیز به‌عنوان متغیرهای واسطه‌ای در سطح افراد انتخاب شدند. انتخاب متغیر استقلال فردی به دلیل اهمیتی هست که در این نظریه بر نقش ارزش‌های خودبیانگر بر دموکراسی شده است. همان‌گونه که در شکل ۱ نشان داده شده است، توسعه اقتصادی بر روی طبقه اجتماعی، طبقه اجتماعی بر روی اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی، و اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی، و اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی نیز بر روی دموکراسی تأثیر می‌گذارد.

شکل ۱- مدل تجربی تحقیق

با استفاده از مدل تجربی نشان داده شده، فرضیات زیر به‌عنوان مهم‌ترین فرضیات در این تحقیق انتخاب شدند:

- توسعه اقتصادی و طبقه اجتماعی رابطه دارد.
- طبقه اجتماعی و اعتماد اجتماعی رابطه دارد.
- طبقه اجتماعی و استقلال فردی رابطه دارد.
- طبقه اجتماعی با رضایت از زندگی رابطه دارد.
- بین اعتماد و دموکراسی رابطه وجود دارد.
- بین استقلال فردی و دموکراسی رابطه وجود دارد.
- بین رضایت از زندگی و دموکراسی رابطه وجود دارد.

روش و داده‌های تحقیق

مقاله حاضر نوعی پژوهش اسنادی و مبتنی بر استفاده از داده‌های موجود است. به بیان دیگر، تحقیق حاضر نوعی تحلیل ثانویه است. تحقیق حاضر مبتنی است بر داده‌های حاصل از موج هفتم پروژه بررسی ارزش‌های جهانی (WVS) که در سال ۲۰۲۱ انجام شده است. بر این اساس تعداد ۴۸ کشور با ۶۹۵۷۸ نفر در این پروژه برای تجزیه و تحلیل انتخاب شده‌اند.

در حالی که متغیرهای دموکراسی و توسعه اقتصادی در سطح کشورها از یکدیگر متمایز هستند؛ اما سایر متغیرهای شناختی هم در سطح کشوری و هم در سطح فردی متمایز هستند. به همین علت آن‌ها می‌توانند بر روی انتظارات دموکراتیک مردم در هر دو سطح تأثیرگذار بوده و همچنین بر روی ارتباط متقابل بین آن‌ها نیز مؤثر باشند. پرواضح است که این مشکل تنها در چارچوبی چندسطحی قابل آزمون است، لذا رگرسیون خطی سلسله‌مراتبی روشی است که توسط ما در اینجا انتخاب شده است.

متغیرهای مورد مطالعه در این تحقیق عبارتند از: دموکراسی که به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. توسعه اقتصادی که به‌عنوان اصلی‌ترین متغیر مستقل در نظر گرفته شده و متغیرهای میانی طبقه اجتماعی، رضایتمندی، استقلال فردی و اعتماد، که تأثیر آن‌ها بر دموکراسی سنجیده می‌شود.

همان‌گونه که در چارچوب نظری عنوان شد، دموکراسی در دنیای امروزه به انواع مختلفی تقسیم شده است. در این پژوهش، منظور از دموکراسی، دموکراسی مشارکتی است که به دنبال سنجش میزان سهم فرد در تصمیمات فردی-اجتماعی بوده و جهت سنجش آن در پرسشنامه ارزش‌های جهانی از این سؤال استفاده شده است: این کشور در این روزها به چه میزان به صورت دموکراتیک اداره می‌شود؟ پاسخی که فرد به این سؤال می‌دهد مشخص‌کننده آن است که فرد تا چه حد احساس می‌کند که در تصمیماتی که در سطح کشور گرفته می‌شود، خود را شریک می‌داند. در اینجا ۱ به معنای به هیچ عنوان و ۱۰ به معنای کاملاً دموکراتیک است.

متغیر مهم مستقل در این مقاله، توسعه اقتصادی است که برای سنجش آن از گزارش مجمع جهانی اقتصاد در سال ۲۰۲۱ که در قالب آن، شاخص GNP را برای کشورها محاسبه نموده بود، استفاده شده است. همچنین برای سنجش رضایتمندی در پرسشنامه ارزش‌های جهانی از دو سؤال استفاده شده است: این روزها چقدر از زندگی خود راضی هستید؟ در ارتباط با موقعیت مالی خانوادگی خود چقدر راضی هستید؟ پاسخها بر اساس نمره از ۱ به معنای کاملاً ناراضی تا ۱۰ به معنای کاملاً راضی می‌باشند.

برای سنجش متغیر اعتماد نیز از دو سؤال استفاده شده است: به‌طور کلی آیا شما بر این باورید که بیشتر مردم قابل اعتماد هستند یا این که در ارتباط با آنها باید خیلی مراقب بود؟ (۱) بیشتر مردم قابل اعتمادند؛ (۲) باید خیلی مراقب بود. آیا شما بر این باورید که بیشتر مردم به‌دنبال سوءاستفاده از شما هستند یا این که منصف هستند؟ ۱ به این معناست که آنها تلاش می‌کنند از شما استفاده کنند و ۱۰ به این معناست که تلاش می‌کنند منصف باشند.

همچنین برای سنجش متغیر استقلال فردی، از شاخص‌های میزان اهمیت عدم‌وابستگی، تعیین‌گرایی، تخیل، احساس مسئولیت، اطاعت و فرمانبرداری، باور مذهبی، حسن رفتار، و عقل معاش در رفتار کودکان استفاده شده است. این متغیر با استفاده از ۱۸ آیتم سنجیده شده و در نهایت نیز با توجه به آیتم‌هایی که هر پاسخگو انتخاب کرده است، امتیازی بین ۳ تا ۳- به وی تعلق گرفته است. در اینجا امتیاز ۳ به معنای بیشترین اهمیت استقلال فردی در تربیت کودکان، و امتیاز ۳- به معنی کمترین اهمیت آن است.

یافته‌ها

در ابتدا ویژگی‌های توصیفی نمونه مورد مطالعه که شامل ۶۹۵۷۸ نفر از بین ۴۸ کشور دنیا است، مورد بررسی قرار گرفت. از این نمونه ۴۷/۵ درصد مرد و ۵۲/۴ درصد زن بودند. در ارتباط با سطح تحصیلات نیز ۱۸/۱ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۴۱/۲ درصد دارای تحصیلات متوسطه، ۱۵/۴ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۲۲/۲ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. ویژگی‌های مشاغل نمونه مورد مطالعه نیز شامل ۳۴/۳ درصد شغل تمام‌وقت، ۸/۶ درصد شغل پاره‌وقت، ۱۶/۳ درصد شغل آزاد، ۱۰/۷ درصد بازنشسته، ۱۵ درصد خانه‌دار، ۵/۳ درصد دانش‌آموز، ۷/۶ درصد بیکار و ۱/۱ درصد نیز سایر موارد است. جدول ۱ آماره‌های توصیفی مفاهیم نظری مورد مطالعه در این مقاله را به اختصار بیان می‌کند.

جدول ۱- آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	میانگین	میانه	نما	انحراف‌معیار
توسعه اقتصادی	۵	۵	۴/۷۲	۰/۲۸۰۰۷
طبقه اجتماعی	۳/۲۵	۳	۳	۰/۸۵۹
اعتماد	۷/۰۷	۷	۷	۲/۵۱۶۳۴
استقلال فردی	۲/۴۳	۲	۲	۰/۸۲۵
رضایتمندی	۱۳/۷۹	۱۴	۱۵	۲/۹۶۲
دموکراسی	۶/۱۶	۶	۵	۲/۴۵۰

آزمون فرضیات تحقیق، با استفاده از تکنیک‌های آماری تحلیل واریانس یک‌طرفه و ضریب همبستگی پیرسون انجام شد. جدول ۲ تحلیل واریانس برای متغیرهای مستقل و واسطه‌ای در سطح سنجش فاصله‌ای و ترتیبی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که آماره‌های جدول نشان می‌دهد متغیر مستقل توسعه اقتصادی بر متغیر واسطه‌ای طبقه اجتماعی ($sig=0/001$) تأثیرگذار است. همچنین براساس آماره‌های حاصل از جدول ۳، متغیر طبقه اجتماعی بر اعتماد ($sig=0/001$)، رضایت از زندگی ($sig=0/001$)، و استقلال فردی ($sig=0/001$) تأثیرگذار است.

جدول ۲- تحلیل واریانس یک‌طرفه بین متغیر مستقل توسعه اقتصادی و متغیر واسطه‌ای طبقه اجتماعی

متغیر	میانگین	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معنی‌داری
توسعه اقتصادی	۵	۱۷/۶۴۴	۴	۴/۴۱۱	۶۳/۴۹۱	۰/۰۰۱
بالا	۵					
متوسط بالا	۵/۱۳					
متوسط پایین	۵/۰۴					
کارگر	۴/۹۱					
پایین	۴/۸۱					

جدول ۳- تحلیل واریانس یک طرفه بین طبقه اجتماعی و اعتماد، رضایت از زندگی، استقلال فردی

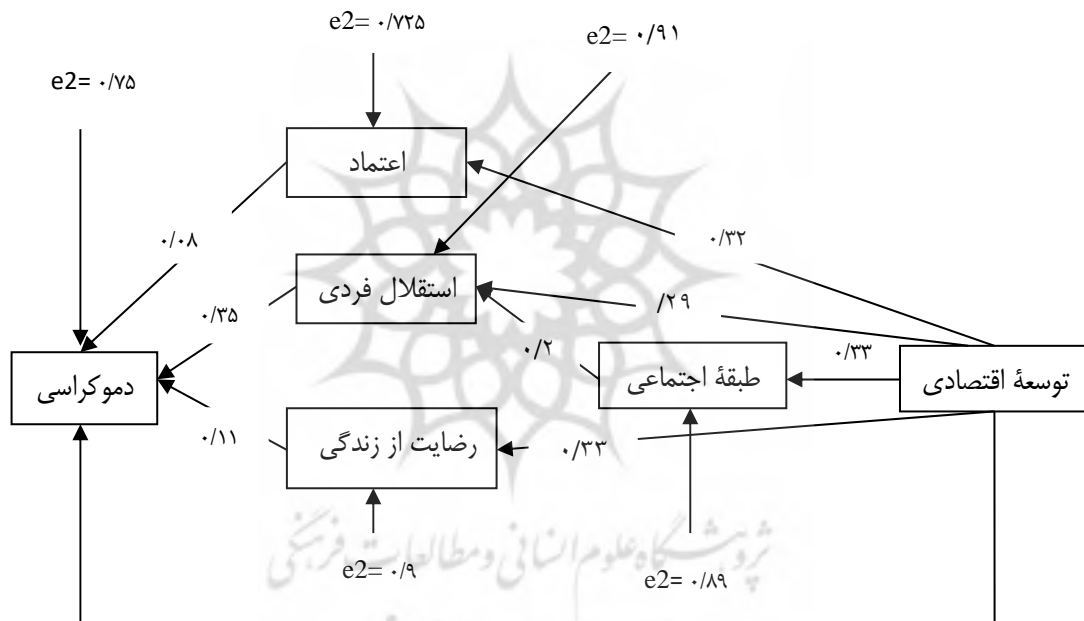
متغیر	میانگین	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معنی‌داری
اعتماد	۷/۰۷	۱۱۹/۱۵۲	۴	۲۹/۷۸۸	۴/۷۴۷	۰/۰۰۱
بالا	۶/۶۶					
متوسط بالا	۷/۳۷					
متوسط پایین	۷/۱۸					
کارگر	۶/۷۴					
پایین	۶/۸۷					
رضایت از زندگی	۱۳/۷۹	۳۱۶/۵۶۷	۴	۷۹/۱۴۲	۹/۱۸۴	۰/۰۰۱
بالا	۱۴/۸۸					
متوسط بالا	۱۴/۰۶					
متوسط پایین	۱۳/۷۰					
کارگر	۱۳/۹۰					
پایین	۱۲/۱۶					
استقلال فردی	۲/۴۳	۵۹/۶۴۰	۴	۱۴/۹۱۰	۲۳/۰۲۸	۰/۰۰۱
بالا	۲/۳۳					
متوسط بالا	۲/۲۴					
متوسط پایین	۲/۳۱					
کارگر	۲/۶۲					
پایین	۲/۷۶					

در جدول ۴ از ضریب همبستگی پیرسون برای محاسبه رابطه بین متغیرهای اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی با دموکراسی استفاده شده است. همان‌گونه که داده‌های حاصل از این جدول نشان می‌دهند، بین اعتماد ($r=0/09$)، استقلال فردی ($r=0/24$) و رضایت از زندگی ($r=0/16$) با دموکراسی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همان‌گونه که مقدار ضریب پیرسون برای رابطه بین اعتماد با دموکراسی نشان می‌دهد، شدت این رابطه بسیار پایین بوده و علت معناداری آن نیز به دلیل بالا بودن تعداد نمونه مورد مطالعه

در این پژوهش می‌باشد و از لحاظ آماری نمی‌تواند قابل ملاحظه باشد. شدت رابطه بین رضایت از زندگی و دموکراسی نیز بالا نبوده اما به دلیل بالا بودن حجم نمونه، معناداری آن مورد تأیید قرار گرفته است. متغیر استقلال فردی نیز دارای شدت رابطه متوسطی با متغیر دموکراسی می‌باشد.

جدول ۴- همبستگی بین متغیرهای اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی با دموکراسی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	ضریب r پیرسون	سطح معنی‌داری
اعتماد	۷/۰۷	۲/۵۱۶۳۴	۰/۰۹	۰/۰۰۱
استقلال فردی	۲/۴۳	۰/۸۲۵	۰/۲۴	۰/۰۰۱
رضایت از زندگی	۱۳/۷۹	۲/۹۶۲	۰/۱۶	۰/۰۰۱

شکل ۲- مدل تحلیل مسیر

جدول ۵ مربوط به تحلیل چندمتغیره، متغیرهای مستقل جهت پیش‌بینی متغیر دموکراسی می‌باشد. در این جا کل متغیرهای مستقل به شیوه گام به گام وارد معادله شدند و متغیرهای توسعه اقتصادی، اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی در معادله باقی ماندند. همان‌طور که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، آزمون T نشان می‌دهد که ضریب بتا برای این متغیرها حداقل در سطح ۹۵ درصد اطمینان، از لحاظ آماری معنادار است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین این متغیرها و متغیر دموکراسی، همبستگی متوسط و

معناداری وجود دارد؛ به این معنا که هر چه بر میزان توسعه اقتصادی، اعتماد، استقلال فردی و رضایت از زندگی در یک جامعه افزایش یابد، سطح دموکراسی در آن جامعه نیز افزایش می‌یابد. البته این مقدار معناداری، برای متغیرهای اعتماد و رضایت از زندگی پایین بوده و دلیل باقی ماندن این متغیرها در معادله نیز بالا بودن حجم جمعیت نمونه آماری می‌باشد. به طور کلی این متغیرها به میزان ۲۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته دموکراسی را پیش‌بینی می‌نمایند ($R^2 = 0/250$).

جدول ۵- عناصر متغیر مستقل درون معادله برای پیش‌بینی دموکراسی

مرحله	نام متغیرها	ضریب B	ضریب Beta	آزمون T	سطح معنی‌داری
اول	توسعه اقتصادی	۳/۶۵۲	۰/۴۱۳	۱۸/۹۳۰	۰/۰۰۱
دوم	استقلال فردی	۱/۰۷۰	۰/۳۵۷	۱۶/۴۵۸	۰/۰۰۱
سوم	رضایت از زندگی	۰/۰۹۶	۰/۱۱۴	۵/۴۶۱	۰/۰۰۱
چهارم	اعتماد	۰/۰۸۰	۰/۰۸۱	۳/۸۸۰	۰/۰۰۱

با توجه به مدل مسیر، می‌توان گفت در میان شاخص‌های گنجانده شده در مدل، بیشترین تأثیر مستقیم بر دموکراسی، توسط متغیر توسعه اقتصادی انجام می‌گیرد. چنان‌چه ضریب مسیر نشان می‌دهد، متغیر توسعه اقتصادی، توانسته است در مرحله اول، وارد مدل شود. وزن بتا برای این متغیر در مرحله ورود مستقیم، برابر ($Beta = 0/413$) بوده است. این متغیر همچنین بیشترین اثر غیرمستقیم و کل را بر متغیر دموکراسی دارد. متغیر بعدی، متغیر واسطه‌ای استقلال فردی است که توانسته بعد از توسعه اقتصادی بیشترین تأثیر مستقیم را بر دموکراسی بگذارد. وزن بتا برای این متغیر در مرحله ورود مستقیم برابر ($Beta = 0/357$) می‌باشد. سومین متغیر، متغیر رضایت از زندگی است که وزن بتای آن ($Beta = 0/114$) است. چهارمین متغیر، متغیر اعتماد با وزن بتای ($Beta = 0/080$) می‌باشد. پنجمین متغیر، متغیر طبقه اجتماعی است که اثر مستقیمی بر دموکراسی نداشته و صرفاً دارای اثر غیرمستقیم با مقدار $0/07$ می‌باشد که مقدار قابل توجهی نمی‌باشد. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل و واسطه‌ای بر متغیر دموکراسی در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶- اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل و واسطه‌ای بر دموکراسی

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
توسعه اقتصادی	۰/۴۱	۰/۱۸	۰/۵۹
استقلال فردی	۰/۳۵	-	۰/۳۵
رضایت از زندگی	۰/۱۱	-	۰/۱۱
اعتماد	۰/۰۸۰	-	۰/۰۸۰
طبقه اجتماعی	-	۰/۰۷	۰/۰۷

بحث و نتیجه‌گیری

رشد سریع جوامع مدنی ملی و فراملی در سال‌های اخیر به این معناست که کنشگران بیشتری در سطح جوامع خواستار دموکراسی هستند و این مسئله، اجتناب از سیاست‌های دموکراتیک را برای دولت‌ها مشکل ساخته است. بر همین اساس و به دلیل مطالباتی که مردم در سراسر جهان نسبت به ایجاد حکومتی دموکراتیک از دولت‌های خود دارند، دولت‌ها تلاش می‌کنند که خود را دموکراتیک نشان داده و به دنبال جلب رضایت مردم خود هستند.

در این میان، جوامع مختلف ادعای دموکراتیک بودن داشته و در حال حاضر نمی‌توان دولتی را یافت که خود را دموکراتیک نداند. دلیل این امر، پیچیده و چندبعدی بودن دموکراسی است. دموکراسی، از زمانی که بعد از جنگ جهانی دوم اهمیت بسیاری پیدا کرد و تا زمان کنونی، به شکل‌های مختلف و در قالب تعاریف متفاوتی عنوان شده و مورد توجه قرار گرفته است. به‌عنوان مثال، در حال حاضر شاهد انواع مختلف دموکراسی، از قبیل لیبرال دموکراسی، دموکراسی مشارکتی، دموکراسی شورایی، دموکراسی شورایی-مشارکتی هستیم که مورد توجه نظریه‌پردازان مختلف قرار گرفته است. اما آنچه که امروزه در ارتباط با دموکراسی، در گذر از ادعای دموکراتیک بودن دولت‌های مختلف اهمیت دارد، بینشی است که مردم این جوامع نسبت به نظام حاکمیتی خود دارند.

در واقع آنچه که مهم است این است که آیا مردم این جوامع نظام‌های سیاسی خود را دموکراتیک می‌دانند یا نه؟ دموکراتیک دانستن یک نظام سیاسی توسط اکثریت مردم آن جامعه، نشان از آن دارد که شهروندان آن جامعه در تصمیمات گرفته شده از جانب نظام سیاسی خود را شریک دانسته و به نوعی حاکمیت نظام دموکراسی مشارکتی را به ذهن متبادر می‌نمایند. مفهومی که در این مقاله نیز به دنبال بررسی آن بودیم.

پیچیده و چندبعدی بودن دموکراسی، منجر به آن می‌شود که عوامل مختلفی به شکل پیچیده و چندبعدی بر آن تأثیرگذار باشند. یکی از این عوامل که در دیدگاه‌های مختلف نظری، از جمله نظریات نوسازی و به‌ویژه دیدگاه اینگلههارت مورد توجه قرار گرفته است، اثرگذاری توسعه اقتصادی به‌عنوان یک عامل مهم بر دموکراسی در بین جوامع مختلف است. اما آیا دموکراسی به سادگی تحت تأثیر توسعه اقتصادی بوده و اگر که به‌عنوان مثال، جامعه‌ای رشد اقتصادی بالاتری داشته باشد، می‌توان انتظار داشت که از نظر نظام سیاسی نیز، شاهد یک نظام سیاسی دموکراتیک‌تری در آن جامعه باشیم؟ پاسخ به این سؤال به سادگی امکان‌پذیر نیست. نمونه‌های بسیاری از جوامعی را می‌توان مثال زد که بالاترین سطح رشد اقتصادی را دارا بوده، اما دارای نظام سیاسی اقتدارگرا و استبدادی هستند.

بر همین اساس، اینگلههارت در دیدگاه خود از عوامل دیگری نام می‌برد که با افزایش توسعه اقتصادی یک جامعه، این عوامل نیز تحت تأثیر قرار گرفته و با تغییرات صورت گرفته در آن‌ها، نظام سیاسی آن جامعه نیز متأثر خواهد شد. به‌عنوان مثال، با افزایش رشد اقتصادی، شاهد ارتقای سطح طبقه اجتماعی افراد جامعه، گسترش طبقه متوسط، و متعاقب آن تغییر در نظام ارزشی افراد هستیم که خود را به‌صورت افزایش میزان اعتماد اجتماعی و استقلال فردی نشان داده و با افزایش رضایت از زندگی افراد، نظام سیاسی نیز متأثر شده و به سمت دموکراتیک‌شدن حرکت می‌کند. طبقه متوسط تمایل بیشتری به مشارکت در نظام سیاسی داشته، و طبقه‌ای مطالبه‌گر است که در جوامع توسعه‌یافته اکثریت را دارا بوده و تغییرات فرهنگی و اجتماعی بسیاری را تجربه نموده است. لذا برای بررسی دموکراسی باید این عوامل نیز مورد توجه قرار گرفته و صرفاً نمی‌توان انتظار داشت که رشد اقتصادی به‌طور مستقیم عامل تغییر در نظام سیاسی یک جامعه و دموکراتیک‌ترشدن آن باشد.

همان‌گونه که بیان شد، رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی پیچیده بوده و پدیده‌ای چندوجهی و چندبعدی است. این مقاله به‌دنبال این بود که تحلیل جامعی را نسبت به این رابطه ارائه نموده و دیدگاه‌هایی را که به ارتباط بین این دو پدیده پرداخته‌اند، مورد توجه قرار دهد. در این راستا، با بررسی شواهد تجربی، چارچوب‌های نظری و تفاوت‌های بین جوامع، تلاش شد تا عوامل مختلف تأثیرگذار، که واسطه ارتباط بین این دو متغیر بوده‌اند نیز مورد بررسی قرار گیرند. تنها از طریق این رویکرد جامع بود که می‌توانستیم به درک عمیق‌تری از تعاملات پیچیده بین این متغیرها، دست یابیم. لذا با توجه به چارچوب نظری این تحقیق که دیدگاه اینگلههارت بوده، و با استفاده از روش سلسله‌مراتبی، نقش سایر عوامل اثرگذار، از قبیل طبقه اجتماعی، اعتماد، استقلال فردی و رضایتمندی، و تأثیری که به‌عنوان عوامل واسطه‌ای، بر رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی داشته‌اند، با استفاده از داده‌های حاصل از پیمایش موج هفتم ارزش‌های جهانی، مورد بررسی قرار گرفت.

براساس یافته‌های این تحقیق، رابطه معنی‌داری بین متغیر توسعه اقتصادی ($sig=0/001$) با طبقه اجتماعی، بین متغیر طبقه اجتماعی ($sig=0/001$) با اعتماد، بین متغیر طبقه اجتماعی ($sig=0/001$) با استقلال فردی، بین متغیر طبقه اجتماعی ($sig=0/001$) با رضایت از زندگی، بین متغیر اعتماد ($r=0/155$) با دموکراسی، بین متغیر استقلال فردی ($r=0/145$) با دموکراسی و بین متغیر رضایت از زندگی ($r=0/245$) با دموکراسی وجود دارد. همان‌گونه که ملاحظه شد این نتایج، مؤید چارچوب نظری این پژوهش است که متغیرهای مستقل و واسطه‌ای تحقیق از آن استنباط شده است. نتایج رگرسیون سلسله‌مراتبی نیز نشان داد که متغیر وابسته دموکراسی مستقیماً تحت تأثیر متغیرهای اعتماد ($Beta=0/081$)، استقلال فردی ($Beta=0/357$)، رضایت از زندگی ($Beta=0/114$) و توسعه اقتصادی ($Beta=0/413$) است و در مجموع این متغیرها توانسته‌اند مقدار ۲۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند.

نتایج این تحقیق، با دیدگاه رونالد اینگلههارت - که چارچوب نظری و مدل این تحقیق از دیدگاه وی اقتباس شده - همخوانی دارد و دیدگاه وی را تأیید می‌کند. اینگلههارت بر این باور است که توزیع عدالانه‌تر درآمد و وجود اکثریت متوسط، از خشونت و سختی برخورد سیاسی می‌کاهد. دموکراسی هنگامی پدیدار شد که قدرت در دستان بورژوازی قرار گرفت. در این میان سرآمدان تجاری به جای قدرت سلسله‌مراتبی، چانه‌زدن با همپایگان خود را به منزله یک روش معمولی معامله، می‌پذیرند. این عادات و مهارت‌ها به تأکید بر مذاکره به جای فرمان راندن، که ویژگی دموکراسی پارلمانی است، منتهی شده‌اند. به باور وی با آن که رضایت سیاسی نوسان‌های تندی را از این ماه تا ماه دیگر نشان می‌دهد، برخی جوامع پیوسته سطوح بالاتری از رضایت را نسبت به جوامع دیگر نشان می‌دهند. از بین جوامع، کشورهای توسعه‌یافته‌تر از لحاظ رضایت سیاسی، اعتماد به یکدیگر و دیگر عناصر این نشانگان، نسبتاً در بالا قرار دارند. به باور وی، توسعه اقتصادی ضرورتاً به خودی خود منجر به دموکراسی نمی‌شود. فقط تا حدی که موجب دگرگونی‌های لازم در ساختار اجتماعی و

فرهنگ سیاسی شود، بقای نهادهای دموکراتیک را افزایش می‌دهد. از نظر وی نتایج بیانگر این هستند که فرهنگ سیاسی ممکن است یک حلقه رابط تعیین‌کننده بین توسعه اقتصادی و دموکراسی باشد. سطح توسعه اقتصادی یک کشور مستقیماً در ارتباط با مجموعه‌ای از ویژگی‌هایی است که فرهنگ مدنی نامیده می‌شوند.

از آنجا که مهم‌ترین فاکتور مورد بررسی در این تحقیق که سایر متغیرها و عوامل دیگر را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، سطح توسعه اقتصادی جوامع است، لذا جوامعی که خواستار افزایش قشر متوسط، بالارفتن سطح رضایت از زندگی، استقلال فردی و اعتماد بین شهروندان خود، و در نتیجه آن نیز بالارفتن سطح دموکراسی در جوامع خود هستند، ضرورت دارد که به بالابردن سطح توسعه اقتصادی خود پرداخته و با قراردادن جامعه در جایگاه امن اقتصادی، بر بالابردن کیفیت زندگی شهروندان خود تأثیرگذار بوده و جایگاه خود را در بین جوامع دموکراتیک ارتقا دهند.

منابع

- اینگلهارت، رونالد؛ ولزل، کریستین (۱۳۸۸). نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی، (ترجمه یعقوب احمدی)، تهران: کویر.
- بشیریان، معصومه؛ نیکوقدم، مسعود؛ خوشنودی، عبدالله (۱۴۰۰). بررسی اثر توسعه اقتصادی بر دموکراسی در چهارچوب نظریه نوسازی، بررسی مسائل اقتصاد ایران، ۱۸(۱)، ۵۸-۳۱. <https://doi.org/10.30465/ce.2021.6690>
- بی‌زبان، علیرضا (۱۳۹۶). تحلیل تطبیقی موانع گذار به دموکراسی در خاورمیانه، فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۴(۳)، ۲۹۷-۲۴۹. <https://doi.org/10.22054/qjss.2017.8110>
- دلایرتا، دوناتلا (۱۳۹۷). می‌توان دموکراسی را نجات داد؟ (ترجمه سعید کشاورزی و علی روحانی)، تهران: نشر ثالث.
- سجادی، سیدهدایت (۱۳۸۹). اثرگذاری تکنولوژی بر دموکراسی: دموکراسی تکنولوژیکی، پژوهش سیاست نظری، ۸(۵)، ۴۹-۲۳. <https://political.ihss.ac.ir/en/Article/11800>
- شادلو، فائزه؛ آخوندزاده، طاهره (۱۳۹۶). تأثیر توسعه اقتصادی، آموزش و برابری جنسیتی بر شاخص دموکراسی در کشورهای عضو اوپک، اقتصاد و توسعه منطقه‌ای، ۲۶(۱۷)، ۱۷۳-۱۵۰. <https://doi.org/10.22067/erd.v26i17.72872>
- شیری، حامد (۱۳۹۷). سیاست دموکراتیک و عوامل موثر بر آن (تحلیل ثانویه داده‌های جهانی با رویکرد تطبیقی میان‌کشوری)، مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۵(۱)، ۸۵-۶۱. <https://doi.org/10.22059/jsr.2018.68230>
- صادقی، سیدکمال؛ پورعبدالهمان کویچ، محسن؛ محمدزاده، پرویز؛ کریمی، زهرا؛ علی‌مرادی افشار، پروین (۱۳۹۵). بررسی اثرات فضایی فاصله جغرافیایی و تجارت خارجی بر دموکراسی در کشورهای منتخب اسلامی: رویکرد اقتصادسنجی فضایی، نظریه‌های کاربردی اقتصاد، ۳۳(۲)، ۱۲۰-۱۰۱. https://ecoj.tabrizu.ac.ir/article_4998.html
- طاهایی، سیدجواد (۱۳۸۶). تخیل عملیاتی: شرح و نقدی کوتاه بر نظریه حکمرانی جهانی دیوید هلد، راهبرد، ۱۶(۱)، ۴۸۲-۴۶۷. https://rahbord.csr.ir/article_124320.html
- نش، کیت (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی سیاسی معاصر: جهانی شدن، سیاست و قدرت، (ترجمه محمدتقی دلفروز)، تهران: کویر.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۳). موج سوم دموکراسی در پایان سده بیستم، (ترجمه احمد شمسا)، تهران: علمی و فرهنگی.

- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., & Yared, P. (2008). Income and democracy. *American Economic Review*, 98(3), 808–842. <https://doi.org/10.1257/aer.98.3.808>
- Balaev, M. (2014). Improving models of democracy: the example of lagged effects of economic development, education, and gender equality. *Social Science Research*, 46, 169–183. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2014.03.004>
- Barro, R. J. (1996). Democracy and growth. *Journal of Economic Growth*, 1(1), 1–27. <https://doi.org/10.1007/bf00163340>
- Barro, R. J. (1999). Determinants of democracy. *The Journal of Political Economy*, 107(S6), S158–S183. <https://doi.org/10.1086/250107>
- Bashiriyan, M., Nikooghadam, M., & Khoshnoodi, A. (2021). Investigating the effect of economic development on democracy in the framework of modernization theory. *Journal of Iranian Economic Issues*, 8(1), 31–58. [In Persian]. <https://doi.org/10.30465/ce.2021.6690>
- Bizaban, A. (2017). Comparative analysis of the obstacles to the transition of democracy in the Middle East. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 24(3), 249–297. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/qjss.2017.8110>
- Boix, C., & Stokes, S. C. (2003). Endogenous democratization. *World Politics*, 55(4), 517–549. <https://doi.org/10.1353/wp.2003.0019>
- Bunce, V. (2000). Comparative Democratization: Big and Bounded Generalizations. *Comparative Political Studies*, 33(6/7), 703–734. <https://doi.org/10.1177/001041400003300602>
- Chisadza, C., & Bittencourt, M. (2019). Economic development and democracy: The modernization hypothesis in sub-Saharan Africa. *The Social Science Journal*, 56(2), 243–247. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2018.10.007>
- Delaporta, D. (2018). *Can Democracy Be Saved?* (Translated to Persian by A. Ruhani & S. Keshavarzi), Tehran: Nashr-e Sales. [In Persian].
- Efeoğlu, R., & Azgün, S. (2021). Economic development and democracy in emerging economies. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 8(1), 197–214. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.797226>
- Geddes, B. (1999). What do we know about democratization after twenty years? *Annual Review of Political Science (Palo Alto, Calif.)*, 2(1), 115–144. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.115>
- Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., & Norris, P. (2022). *World Values Survey: Round Seven -Country-Pooled Datafile Version 5.0* (B. Puranen, Ed.). JD Systems Institute & WWSA Secretariat. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShow.jsp?ID=442>

- Huntington, S. (1994). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, (Translated to Persian by Ahmad Shamsa), Tehran: Elmi va Farhangi. [In Persian].
- Huntington, S. P. (1991a). How countries democratize. *Political Science Quarterly*, 106(4), 579-616. <https://doi.org/10.2307/2151795>
- Huntington, S. P. (1991b). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. P. (1997). After twenty years: The future of the third wave. *Journal of Democracy*, 8(4), 3-12. <https://doi.org/10.1353/jod.1997.0059>
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2009). *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. (Translated to Persian by Y. Ahmadi), Tehran: Kavir. [In Persian].
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *The American Political Science Review*, 53(1), 69-105. <https://doi.org/10.2307/1951731>
- Moore, B. (1966). *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Beacon Press.
- Nash, K. (2012). *Contemporary Political Sociology: Globalization, Politics, and Power*, (Translated to Persian by M.T. Delfrooz), Tehran: Kavir. [In Persian].
- Potter, D., Goldblatt, D., Kiloh, M., & Lewis, P. (Eds.). (1997). *Democratization*. Polity Press.
- Przeworski, A. (2012). *Studies in rationality and social change: Democracy and the market: Political and economic reforms in eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press.
- Przeworski, A., & Limongi, F. (1997). Modernization: Theories and facts. *World Politics*, 49(2), 155-183. <https://doi.org/10.1353/wp.1997.0004>
- Ramaswamy, S., & Cason, J. W. (2003). *Development and Democracy: New Perspectives on an Old Debate*. UPNE.
- Robinson, J. A. (2006). Economic development and democracy. *Annual Review of Political Science*, 9(1), 503-527. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.9.092704.171256>
- Sadeghi, S.K., Pourebadollahan-Covich, M., Mohammadzadeh, P., Karimi, Z. & Alimoradi Afshar, P. (2016). The spatial effects of geographic distance and foreign trade on democracy in Islamic countries. *Applied Theories of Economics*, 3(2), 101-120. [In Persian]. https://ecoj.tabrizu.ac.ir/article_4998.html
- Sajjadi, S.H. (2010). The influence of technology on democracy: technological democracy. *Research in Theoretical Politics*, 8(5), 23-49. [In Persian]. <https://political.ihss.ac.ir/en/Article/11800>

- Shadlu, F., & Akhoondzadeh, T. (2019). Investigating the effect of economic development, education and gender equality on democracy index among the OPEC countries. *Journal of Economics and Regional Development*, 26(17), 151-173. [In Persian]. <https://doi.org/10.22067/erd.v26i17.72872>
- Shiri, H. (2018). Democratic Politics and Its Influential Factors (A Secondary Analysis of Global Data with a Cross-Country Comparative Approach), *Sociological Review*, 25(1), 61-85. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jsr.2018.68230>
- Tahee, S.J. (2008). A critique of the global governance theory. *Strategy*, 16(1), 462-482. [In Persian]. https://rahbord.csr.ir/article_124320.html

